

HÖGSKOLAN
DALARNA

Examensarbete 1 för grundläraresexamen inriktning 4-6

Grundnivå 2

Sex- och samlevnadsundervisning i grundskolan

En systematisk litteraturstudie om vad som är viktigt vid upplägg av sex- och samlevnadsundervisning

Författare: Frida Thomson
Handledare: Jenny Turesson
Examinator: Lena Skoglund
Ämne/huvudområde: Naturvetenskap
Kurskod: PG2050
Poäng: 15 hp
Examinationsdatum: 2016-01-18

Vid Högskolan Dalarna finns möjlighet att publicera examensarbetet i fulltext i DiVA. Publiceringen sker open access, vilket innebär att arbetet blir fritt tillgängligt att läsa och ladda ned på nätet. Därmed ökar spridningen och synligheten av examensarbetet.

Open access är på väg att bli norm för att sprida vetenskaplig information på nätet. Högskolan Dalarna rekommenderar såväl forskare som studenter att publicera sina arbeten open access.

Jag/vi medger publicering i fulltext (fritt tillgänglig på nätet, open access):

Ja

Nej

Sammandrag

Sex- och samlevnadsundervisningen har varit under utveckling en längre tid. Från att upplysa befolkningen om riskerna med sex, och olika ”sexuella störningar” som homosexualitet, har fokus flyttat till att bejaka människors olika sexualiteter och få alla människor att känna sig trygga i sin identitet. Syftet med den här systematiska litteraturstudien är att få en fördjupad kunskap kring vad som är och anses viktigt vid sex- och samlevnadsundervisning i svensk skola och hur man kan arbeta med de rådande normer som finns. Litteraturstudien har hämtat aktuell litteratur inom forskningsområdet från databaserna *Eric*, *Summon* och *Libris*. Litteraturen har granskats och valts ut för att svara mot studiens frågeställningar. Resultatet från studien visar vilket gemensamt ansvar rektorer och lärare har för att sex- och samlevnadsundervisningen ska integreras i fler skolämnen, samt att man bör arbeta med mål och bedömning för att få ett gynnsamt lärande och få delaktiga elever som kan påverka undervisningen. Det är viktigt för att undervisningen ska utgå från elevernas behov och funderingar samtidigt som både ett riskperspektiv och ett njutningsperspektiv lyfts. Lärarna bör arbeta objektivt och lyfta frågor som avviker från den heterosexuella normen, bland annat Hbt- frågor, detta för att inkludera alla elever i sex- och samlevnadsundervisningen.

Nyckelord

Sex- och samlevnadsundervisning, sexualupplysning, heterosexuella normen, hbt, ämnesintegrering.

Innehåll

Sammandrag.....	2
Nyckelord	2
1. Inledning.....	1
2. Bakgrund.....	2
2.1 Sex- och samlevnadsundervisning historiskt.....	2
2.2 Läroplanen och Skollagen idag.....	3
2.3 RFSU	4
2.4 Psykisk hälsa och normer	4
2.5 Begrepp som ingår i studien.....	4
3. Problemställning.....	5
4. Syfte och frågeställning.....	5
5. Metod	5
5.1 Systematisk litteraturstudie.....	5
5.2 Etiska överväganden	6
5.3 Urvalskriterier och sökord.....	6
5.4 Databaser	7
5.5 Sök och tillvägagångssätt.....	7
5.5.1 Libris.....	7
5.5.2 Summon.....	7
5.5.3 Eric (Ebsco).....	8
5.6 Kvalitetsgranskning och urval.....	8
5.7 Kort beskrivning av vald litteratur	10
5.8 Analys av vald litteratur	13
6. Resultat.....	15
6.1 Frågeställning 1	15
6.1.1 Tydlig koppling till kursplan	15
6.1.2 Vikten av ämnesintegrering.....	15
6.1.3 Bedömning som redskap.....	15
6.2 Frågeställning 2	16
6.2.1 Balans mellan risk och njutning.....	16
6.2.2 Romantiska kärlekskomplexet – heterosexualitet som norm	16
6.2.3 Hbt som en naturlig del i undervisningen	17
6.3 Sammanfattning	18
7. Metoddiskussion.....	18
8. Resultatdiskussion	20
8.1 Läroplan, rektor och lärarnas ansvar	20
8.2 Sexuella normen, risk eller njutning?	21
8.3 Normer om känslor och sexualitet.....	21

9. Slutsats	22
10. Fortsatt forskning inom ämnet.....	22
Referenser.....	24

1. Inledning

Mitt intresse i frågan om sex- och samlevnadsundervisning kommer bland annat från min egen bristfälliga undervisning inom ämnesområdet när jag gick i grundskolan vid millenniumskiftet. Mycket kan ha hänt med undervisningen sedan dess men jag tror att undervisningen inte har förändrats i den utsträckning som skulle behövas. Jag tror att undervisningen är vinklad från hur det har sett ut i ett historiskt perspektiv, och då tänker jag på den heterosexuella normen. Delvis kommer intresset i den här frågan från den bristfälliga sex- och samlevnadsundervisningen i lärarutbildningen men framför allt samhällsdebatten där ämnet sexuell identitet är hett idag. När jag skriver samhällsdebatt menar jag framför allt homosexuella, bisexuella och transpersoners (hbt) mer uppmärksammade livssituation. Pridefestivalen och andra arrangemang blir allt mer populära för att stödja och visa att alla individer har rätt att vara och älska dem de vill samt för att motverka kränkningar.

Det finns ett avsnitt i läroplanen under ämnet biologins centrala innehåll som tar upp den kroppsliga utvecklingen och människans reproduktion. Där framkommer även att läraren ska undervisa i bland annat jämställdhet och identitet (Skolverket, 2011, s. 113). Sedan har skolan ett övergripande ansvar där skolan aktivt ska arbeta mot förtryck och kränkande behandling (Skolverket, 2011, s. 12). Sex- och samlevnad ingår även i rektorns uppdrag där hen ska se till att ämnet integreras ämnesövergripande (Skolverket, 2011, s. 19). Det arbetet lärarna gör i skolan borde underlätta situationen för ungdomar och framför allt hbt-personer, men ungdomsstyrelsen har gjort en undersökning som visar att ungdomars psykiska hälsa blivit sämre (Ungdomsstyrelsens skrifter, 2010, s. 79). De flesta har ett bra allmäntillstånd, men fler icke heterosexuella ungdomar mår sämre än heterosexuella ungdomar och de upplever även fler sexuella övergrepp och hatbrott än heterosexuella ungdomar. De som är värst utsatta är transpersoner. Detta leder till att självkänslan och självförtroendet försämras och att de mår psykiskt sämre. Centerwall (2005a, s. 31) skriver att homosexualitet var olagligt ända fram till år 1944. Det kan ses i skolverkets stödmaterial (2013, s.36) *sex- och samlevnadsundervisning i grundskolans senare år* där det står att undervisningen tidigare har pratat om de heterosexuella relationerna som ”normalt” och sedan pratat om hbt- frågor i enskilda sammanhang. Det har då lett till att hbt-personerna blivit exkluderade. Detta vill man undvika och istället inkludera alla sexualiteter i sex- och samlevnadsundervisningen.

Påverkar historiken dagens sexualundervisning? I den här studien vill jag ta reda på vad forskning säger om hur sex- och samlevnadsundervisningen ser ut i dagens skola.

2. Bakgrund

I bakgrunden redogörs för hur sex- och samlevnadsundervisningen har vuxit fram ur ett historiskt perspektiv. Sedan beskrivs vad skolverkets *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, 2011* (Lgr 11) och skollagen, säger. Därefter presenteras Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU) samt resultat från rapporter om ungdomars psykiska hälsa. Bakgrunden avslutas med en redogörelse av viktiga begrepp som ingår i studien.

2.1 Sex- och samlevnadsundervisning historiskt

Historiken bakom hur sex- och samlevnad har vuxit fram som ett skolämne är lång. I boken, *Hela livet med sex- och samlevnadsundervisning*, skriver författaren Erik Centerwall (2005a, s. 26, 27) hur synen på sex och undervisning i ämnet har utvecklats i Sverige. På 1700- och 1800-talet skedde en utveckling när det handlar om sex och upplysning om sex. Carl Von Linné talade enligt Centerwall frispråkigt om hur män och kvinnor blir upphetsade och vad som då sker med deras könsorgan. På 1700-talet kunde man ha sex och njuta av det utan att behöva skämmas, det var först när en ogift kvinna blev gravid som det blev tabu med sex. Kvinnan i fråga fick lida och utstå kränkningar från befolkningen. Centerwall (2005a, s. 27,31) fortsätter beskriva att under 1800-talet var sex som inte var tänkt som fortplantning förbjudet. Onani ansågs som en ovana som kunde leda till sjukdomar. Det fanns även lagar som sa att homosexualitet och otrohet därför inte var accepterat, homosexualitet var olagligt i Sverige fram till år 1944. Det här tankesättet kring sex ledde till att man på tidigt 1900-tal insåg att sexualkunskap var någonting som unga behövde lära sig mer om och den första strukturerade undervisningen ägde rum i en flickskola i Stockholm (Centerwall, 2005a, s. 28, 29).

RFSU skapades av sexualupplysaren och journalisten Elise Ottesen-Jensen tillsammans med ett antal läkare år 1933. Syftet var att kvinnor skulle informeras kring preventivmedel, könssjukdomar och att lära sig hur den egna kroppen fungerade (Lennerhed, 2002, s. 67). Detta, ihop med att man inte tyckte att föräldrarna klarade av att upplysa sina barn om riskerna med sex, i och med att kvinnor blev oönskat gravida och könssjukdomar spreds, ledde till att sexualundervisningen blev en del av skolans undervisningsplan 1945 (Skolverket, 2014, s. 8). Dock var den väldigt omdiskuterad och klagomål framfördes då undervisningen inte var realistisk. Man tyckte att det var för mycket fokus på ovanor och oarter inom sexualiteten. Det diskuterades också kring att skolan inte, genom att undervisa i ämnet, skulle värdera och lägga sig i människors val av liv. Skolan och lärarna hade inte rätt att moralisera om någon hade sex före äktenskapet eller utan att vara kär i personen. Trots detta fanns det vissa normer att leva och sträva efter, att vara homosexuell hörde inte till den normen även om ämnet diskuterades (Centerwall, 2005a, s. 30-33).

År 1955 blev sexualundervisningen obligatorisk i den svenska skolan och året efter kom en ny kursplan i ämnet sexualundervisning (Skolverket, 2014, s. 8). Centerwall (2005b, s. 36, 37) skriver att ett av syftena med sexualundervisningen i skolan var att skydda ungdomarna mot det negativa som sexualiteten för med sig, som oönskade graviditeter och könssjukdomar. Han menar också att ett fokus på undervisningen var att förklara hur fortplantningen sker och att ”sexuella avikelser”, som att onanera eller attraheras av samkönade, ansågs som en fara.

Nästa kursplan för den svenska skolan kom år 1977 och i och med att man då såg på sexualupplysningen på ett nytt sätt, bytte ämnesområdet namn till samlevnadsundervisning (Centerwall, 2005b, s. 40, 42). Centerwall (2005b, s. 40, 42) beskriver undervisningen som ett nytänkande där det var viktigt att lära ungdomar om preventivmedel då tanken var att inga

önskade barn skulle födas. Vidare påpekar författaren att undervisningen nu tog en vändning och handlade dessutom om könsroller, unga kvinnors självständighet och om unga kvinnors, men sedan också unga mäns, behov av kunskap i ämnet. Detta ledde till att samlevnadsundervisningen blev integrerad med andra skolämnen. Denna slags undervisning som var mer objektiv ledde till att familjen skulle vara i fokus, i vilken konstellation som helst. Det var även okej att unga hade ett sexuellt aktivt liv och medelåldern för den sexuella debuten var nu lägre, runt 17 år (Centerwall, 2005b, s. 41). Även om läraren inte skulle vara moralisk i undervisningen så utgick den dock fortfarande från den heterosexuella normen, och att homosexualitet var något onaturligt som inte ingick i det traditionella familjebildandet (Centerwall, 2005b, s. 42).

Kursplanen som infördes år 1994 var mer ämnesintegrerad. Det fanns några rader under de olika ämnesbeskrivningarna som ingick i sex- och samlevnadsämnet, men det var rektorns ansvar att integrera och se till att undervisning i ämnet genomfördes (Skolverket, 2014, s. 8). Lärarna var försiktiga med att uttrycka sig normativt då alla skulle känna sig välkomna och lika mycket värda (Centerwall, 2005b, s. 44).

2.2 Läroplanen och Skollagen idag

Inom området ”övergripande mål och riktlinjer” i Lgr 11 syns ett tydligt värdegrundstänkande där hela skolans mål kan kopplas till jämställdhet, relationer, kärlek och ansvar. Det står att skolan aktivt ska arbeta med att ta avstånd från kränkande behandling och förtryck. Skolan ska också bidra till att eleverna ska hjälpa andra människor och sätta sig in i andras situationer, de ska visa respekt för andra människor och deras egenvärde (Skolverket, 2011, s. 12). Sex- och samlevnadsområdet finns med i många av skolans kursplaner och det är rektorns ansvar att se till att bland annat sex- och samlevnadsundervisning och jämställdhetsarbetet sker ämnesövergripande (Skolverket, 2011, s. 19).

Förutom det viktiga arbetet med värderingsfrågor i hela skolan ska sex- och samlevnadsområdet mer specifikt beröras inom ämnet biologi. Även om det inte står ordagrant ”sex- och samlevnad” ska det centrala innehållet i biologi ta upp bland annat:

- Hur den psykiska och fysiska hälsan påverkas av sömn, kost, motion, sociala relationer och beroendeframkallande medel. Några vanliga sjukdomar och hur de kan förebyggas och behandlas.
- Människors organsystem. Organens namn, utseende, placering, funktion och samverkan
- Människans pubertet, sexualitet och reproduktion samt frågor om identitet, jämställdhet, relationer, kärlek och ansvar (Skolverket, 2011, s. 113).

Vidare står det i den svenska skollagen att man inte får diskriminera andra (Riksdagen, 2010, Kap. 6, 2 §). Det ska ske ett arbete i skolans alla verksamheter för att förhindra kränkande behandling bland elever (Riksdagen, 2010, Kap. 6, 6§), dessutom ska hela tiden ett åtgärdsarbete på skolan göras för att förhindra och förebygga kränkande behandling (Riksdagen, 2010, Kap 7, 7§). Om en lärare eller annan personal på skolan ser att ett barn blir kränkt eller utsatt för sexuella trakasserier har denna en skyldighet att rapportera det till rektorn (Riksdagen, 2010, Kap. 7, 10§).

2.3 RFSU

RFSU, grundat år 1933 i Stockholm av Elise Ottesen Jensen, arbetar med att ge föreläsningar och upplysa befolkningen genom att publicera broschyrer, tidskrifter och böcker kopplat till samlevnad och sexualitet (Lennerhed, 2002, s. 73, 74). RFSUs arbete med sexualupplysningsarbetet har fortsatt och idag erbjuder de en mängd material på deras hemsida som flitigt används i undervisningen i skolan. Hans Olsson (2015) som är ansvarig för skolfrågor på RFSU, skriver på hemsidan att undervisningsstöd är ett av deras viktigaste områden. Undervisningen ska ske på ett sådant sätt så att alla elever bland annat ska kunna identifiera sig i sin sexualitet och känna att de har en trygg grund som de kan bygga sina egna liv på.

2.4 Psykisk hälsa och normer

Den psykiska hälsan hos hbt-personer är sämre än hos heterosexuella personer. Det visar en undersökning som ungdomsstyrelsen (2010, s. 79) gjort i sin rapport *Hon ben han*. Författarna lyfter fram att svenska hbt-ungdomar generellt sett mår bra men den psykiska ohälsan är större inom denna grupp än bland heterosexuella ungdomar. Socialstyrelsen (2015, s. 11, 26) lyfter fram i sin rapport *Att främja hbtq-personers lika rättigheter och möjligheter*, vilket ansvar samhället har när det gäller att förebygga utanförskap hos ungdomar samt att ungdomar inte utsätts för brott eller lider av ohälsa. De menar att människors liv kan präglas av den livssituation de hade i ungdomen och därför bör en sådan situation förhindras. De skriver också att en del hbt-ungdomar tycker att de inte fått tillräckligt stöd av vuxna, och att de vuxna har dålig kompetens, framför allt skolpersonalen. Skolverket (2014, s. 14) påtalar att det finns många likheter med sex- och samlevnadsundervisningen och likabehandlingsarbetet som ska ske kontinuerligt i skolan. De lyfter fram vikten av att personalen ser sina elever; vilket inbegriper hur personalen förhåller sig till eleverna och hur de förhåller sig till de normativa strukturer som finns i undervisningen samt att eleverna kan känna igen sig i det material man arbetar med i skolan. Författarna menar att den undervisningen som lärs ut inom sex och samlevnad kan vara moraliserande men att det bör ges utrymme för tolkningar och andra förhållningssätt (Skolverket, 2014, s. 22). De förklarar den heterosexuella normen som något som är svårt att upptäcka därför att den för många är vanlig. Någon som inte identifierar sig med den kan dock uppleva den som väldigt stark och hen blir därför tvungen att lära sig att leva med den (Skolverket, 2014, s. 31).

2.5 Begrepp som ingår i studien

Normer är något som anses som det normala och kan kallas för oskrivna regler (Socialstyrelsen, 2015, s. 8).

Heteronorm innebär att det normala och naturliga anses vara heterosexualitet, alltså att en man attraheras av en kvinna och en kvinna attraheras av en man (Socialstyrelsen, 2015, s. 8)

Hbt är ett ”Samlingsbegrepp för homosexuella, bisexuella och transpersoner” (Socialstyrelsen, 2015, s. 8). Homosexuell är när en person attraheras av en person med samma kön. Bisexuell är när en person attraheras av en annan person oavsett kön och transpersoner är personer som använder sig av ett annat könsuttryck än det ”normala” (Socialstyrelsen, 2015, s. 8).

Homofobi är när någon person tydligt visar negativa värderingar och en negativ syn mot homosexualitet, homosexuella eller bisexuella personer (Socialstyrelsen, 2015, s. 8).

3. Problemställning

I och med att utvecklingen går framåt när det gäller öppenheten kring människors sexuella identitet förändras också kravet på skolan. Centerwall (2005a, s. 27) skriver att det var olagligt att vara homosexuell förr medan det idag är accepterat, men det är fortfarande inte lika vanligt som att vara heterosexuell. Trots det mår hbt-ungdomar över lag sämre än heterosexuella ungdomar vilket tyder på att det finns mer att arbeta med (Ungdomsstyrelsens skrifter, 2010, s. 79). Gör skolan det som krävs och förväntas av dem när man pratar om sexualitet, normer och alla människors lika värde eller kan de utveckla och förbättra sitt arbete?

4. Syfte och frågeställning

Syftet med litteraturstudien är att undersöka vad forskningen säger om hur sex- och samlevnadsundervisningen genomförs i dagens svenska skola.

Frågeställningarna lyder:

- Vad säger forskning om vad som är viktigt vid upplägget av sex- och samlevnadsundervisningen i skolan?
- Vad beskriver forskning som betydelsefullt för en icke- normerande sex- och samlevnadsundervisning?

5. Metod

I det här avsnittet kommer den vetenskapliga metoden för den här studien att presenteras. Sökprocessen och urvalsprocessen för att finna litteratur till studien presenteras. En beskrivning ges även för utvald litteratur samt en redogörelse för den kvalitetsgranskning och analys som utförts på litteraturen.

5.1 Systematisk litteraturstudie

Eriksson Barajas, Forsberg och Wengström (2013, s. 31) beskriver hur en systematisk litteraturstudie ska gå till. De skriver att forskning och vetenskaplig litteratur söks, granskas och jämförs. Sökningen av litteraturen ska ske på ett systematiskt sätt där sökningarna och resultatet av den sökta informationen ska dokumenteras och redovisas i studien. Författarna menar att den valda litteraturen ska vara aktuell och vetenskaplig, i form av vetenskapliga artiklar eller avhandlingar. Vidare skriver de om några kriterier på den valda litteraturen som kommer att användas vid en litteraturstudie. Bland annat ska kriterierna för sökningen vara tydligt beskrivna och den valda sökstrategin ska vara uttalad. Författaren menar att det är det som skiljer en systematisk litteraturstudie från en allmän litteraturstudie samt att en systematisk litteraturstudie är öppen för granskning (Eriksson Barajas, Forsberg & Wengström 2013, s. 27, 28).

5.2 Etiska överväganden

Vid litteraturstudier är det viktigt att hålla sig till vissa etiska aspekter som vetenskapsrådet har tagit fram, skriver Eriksson Barajas, Forsberg och Wengström (2013, s. 69). Författarna menar att man absolut inte får fuska och presentera sitt resultat på ett felaktigt sätt, det anses som ohederligt (Eriksson Barajas, Forsberg och Wengström, 2013, s. 69), därför kommer den här studien att ta hänsyn till detta. Författarna menar också att alla resultat ska presenteras i studien, både de som stödjer eller inte stödjer hypotesen (Eriksson Barajas, Forsberg och Wengström, 2013, s. 70). Vetenskapsrådet (2010, s. 6) har tagit fram fyra etiska huvudkrav som forskaren ska förhålla sig till. Dessa är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Informationskravet innebär att forskaren är tvungen att informera deltagarna om syftet med sin studie (Vetenskapsrådet, 2010, s. 7). Samtyckeskravet står för att forskaren behöver ha ett godkännande av personerna som deltar i studien. Är någon som deltar i studien under 15 år kan det krävas att vårdnadshavare godkänner deltagandet, detta krävs vid etiskt känsliga undersökningar (Vetenskapsrådet, 2010, s. 9). Konfidentialitetskravet betyder att alla som deltar i studien ska vara skyddade när det gäller att inte sprida deras personuppgifter (Vetenskapsrådet, 2010, s. 12). Det fjärde huvudkravet, nyttjandekravet, betyder att de uppgifter som är insamlade inte ska användas till något annat än studiens syfte (Vetenskapsrådet, 2010, s. 14).

Den valda litteraturen bör granskas för att se om den håller sig till dessa etiska aspekter (Eriksson Barajas, Forsberg och Wengström, 2013, s. 69). I den här studien har alla artiklar och avhandlingar som ingår i resultatdelen genomgått peer review, utom rapporten av Wallin m.fl. (2012). Att de genomgått peer review innebär att de är granskade av experter inom det beforskade området vilket ger en viss garanti för att de är etiskt korrekta (Eriksson Barajas, Forsberg och Wengström, 2013, s. 61, 62).

5.3 Urvalskriterier och sökord

Vid litteraturstudien har först ett antal sökord valts ut som passar syftesformuleringen, Eriksson Barajas, Forsberg och Wengström (2013, s. 74) beskriver sökorden som en grund till sökprocessen. I den här studien har orden *sex- och samlevnad*, *sexualundervisning* och *sexualupplysning* legat till grund. Sökorden valdes ut både på svenska och på engelska innan sökprocessen tog vid. De sökord som valdes ut är hämtade från frågeställningen, där orden *sex- och samlevnadsundervisning* har stor en betydelse. De orden användes i olika kombinationer och i olika databaser i och med att de olika orden har mer eller mindre samma betydelse. Två ord till som användes vid sökningen var *homosexuality* och *lgbt* (den engelska översättningen för hbt). De orden valdes utifrån läroplanen, där skolverket (2011, s. 12) tar upp jämställdhet som en viktig del av skolans mål. De sökorden användes i den engelska sökningen och justerades sedan under sökprocessen, det lades till exempel till sökordet *mental health*. Anledningen till varför de ändrades var för att i tidigare studier, studier som lästes i ett tidigare skede av sökprocessen, upptäcktes andra ord som kunde vara relevanta för den här studien. Vid sökprocessen togs hjälp av en bibliotekarie för att smidigt komma igång, även detta är något som Eriksson Barajas, Forsberg och Wengström (2013, s. 74) ger som förslag. De sökord som användes i studien kan ses i Tabell 1 nedan där alla ord är sammanställda. Vid sökning av litteratur valdes avhandlingar och artiklar som genomgått peer review ut och en rapport som inte genomgått peer review. Det var de enda avgränsningarna som gjordes vid söksprocessen. Gällande åldrar som denna studie fokuserar på så är fokus mellanstadiet, men på grund av bristfällig litteratur så har dessa avgränsningar inte kunnat göras och därför presenteras grundskolan i denna

studie. Målet med den första sökningen var att hitta minst åtta, eller fler, användbara avhandlingar eller artiklar.

5.4 Databaser

De databaser som valdes ut och som sökningar genomfördes i var Libris, Summon och Eric.

Libris är en databas där svenska avhandlingar, böcker, artiklar och rapporter samlas. Libris har tillgång till alla högskolebibliotek och universitetsbibliotek i Sverige (Libris, 2015). Där valdes avhandlingar och artiklar som genomgått Peer review som avgränsning.

Summon är Högskolan Dalarnas (2015) sökmotor där all tryckt och elektroniskt material, på både svenska och engelska, som Högskolan Dalarna har till sitt förfogande kan nås. Där gjordes sökningar på svenska och engelska och avgränsningen i den databasen var Peer review. Därmed söktes bara artiklar som var granskade och kunde därför användas i den här studien.

Eric (Ebsco) är en databas där litteratur inom ämnet pedagogik och psykologi samlas. Litteraturen som finns där är i huvudsak skriven på engelska och därför gjordes alla sökningar med engelska sökord (Eriksson Barajas, Forsberg och Wengström, 2013, s. 75). Avgränsningen som gjordes i den databasen var Peer review.

5.5 Sök- och tillvägagångssätt

5.5.1 Libris

De sökord som fick starta sökningsprocessen valdes utifrån syfte och frågeställningar och var *sex- och samlevnad*, *sexualundervisning*, *sexualupplysning*, *homosexuality* och *lgbt* (hbt). *Sexualundervisning* var det första ordet som söktes på i databasen Libris. Utfallet på den sökningen var 11 avhandlingar och av dem lästes alla titlar i och med att de var så få. Ett abstract lästes på grund av att titeln verkade stämma överrens med studiens syfte, och den avhandlingen valdes sedan ut. På Libris användes också sökorden *sex och samlevnad* vilket gav nio träffar där återigen alla titlar lästes eftersom det var så få träffar. Av dem lästes ett abstract, detta för att titeln i rubriken innehöll orden *samlevnadsundervisning* och *ungdomar*, vilket verkade relevant, den avhandlingen valdes ut till studien. Vidare på Libris användes sökorden *sex i skolan*. Det gav 17 träffar där återigen alla titlar lästes. Av dem valdes ett abstract ut för att titeln innehöll orden *ålder*, *genus* och *sexualitet*, och även den avhandlingen valdes ut till studien. Sökorden *psykisk hälsa ungdomar sexualitet*, valdes då eventuell litteratur som fokuserade på ungdomars psykiska hälsa kopplat till sexualitet kunde hittas. Sökningen gav ett utfall där abstractet lästes, dessvärre kunde inte fulltexten hittas så den valdes inte ut för vidare läsning. Alla sökningar på Libris gav relativt få träffar vilket gjorde att alla titlar lästes utan att behöva göra någon avgränsning.

5.5.2 Summon

I sökmotorn Summon gjordes fem olika sökningar som gav resultat. Där gjordes olika avgränsningar, som avhandling och Peer review. I och med att tre sökord användes med olika avgränsningar resulterade det i fem olika sökningar. Sökorden var *Sex och samlevnad*, *sex och samlevnadsundervisning* och *sexualupplysning*. Alla titlar lästes och några abstract. De abstract som lästes hade en titel med ett fokus som passade studien. Vissa titlar handlade om bland annat vård och omsorg, HIV/AIDS och särskolan, dessa valdes bort eftersom det inte passade studiens syfte. Utifrån de sökord som söktes på i databasen Summon fanns det totalt fem artiklar eller avhandlingar som var relevanta.

Det gjordes även en manuell sökning i Summon eftersom det vid ett tidigare tillfälle påträffats intressant litteratur av författarna; Åse Røthing och Bang Svendsen. En bok som hittades i bibliotekets sex och samlevnadsavdelning var skriven av dem och i förordet står att den bygger på delar av ett forskningsprojekt som de gjort tillsammans. Vid den manuella sökningen på Åse Røthing i Summon hittades en norsk artikel som verkade relevant och som därför valdes med till urvalet. Trots att den är norsk visade resultatet vissa intressanta iakttagelser som går att jämföra med hur svenska skolelever tänker kring homosexualitet.

5.5.3 Eric (Ebsco)

I Eric (Ebsco) gjordes alla sökningar på engelska. Det första sökordet var *sexuality* men det gav väldigt många träffar (8960). Därför avgränsades sökningen med hjälp av fler sökord. Dessa ord var *sexuality, education, elementary school, Sweden*, vilka ringade in syftet med studien. Sökningen gav fem träffar där fem titlar och två abstract lästes. Abstracten som valdes ut hade en relevant titel där fokus var på undervisning i sex- och samlevnad eller om hbt-personer. En titel som handlade om sexuellt utnyttjande, en om hur undervisning ser ut i Europa och en artikel från 1976 valdes bort redan vid läsning av titeln. Därefter valdes 2 artiklar ut. I nästa sökning i Eric användes sökorden *homosexuality AND Sweden*. Det gav sex träffar där alla titlar lästes, två abstract valdes ut då titlarna handlade om hbtq, dessa lästes och där var en artikel relevant. I den sista sökningen i Eric användes sökorden *mental health AND lgbt*. Det gav 20 träffar där alla titlar lästes. Ett abstract, där titeln innehöll hbtq, lästes och den artikeln valdes ut till studien.

Av de sökningar som gjordes blev resultatet i alla utom ett fall (se Tabell 1 längre ner) aldrig fler än 32 träffar, efter att avgränsningar och fler sökord angavs, det ledde till att samtliga titlar lästes vid alla utom en sökning. Vissa titlar hade ett fokus som inte hörde till den här studien och valdes av den anledningen bort. Samma sak gällde om abstracten inte passade in i studiens syfte. Den enda gången som sökningen resulterade i ett stort antal träffar var vid den manuella sökningen på författarnamn, men där hittades en relevant artikel inom de 50 första titlarna, vilket gjorde att de resterande inte lästes.

5.6 Kvalitetsgranskning och urval

Efter det första urvalet fanns det totalt 13 artiklar och avhandlingar att granska. Fem av dem var avhandlingar, sex var artiklar, en var en rapport och en var c-uppsats. Den modell som användes redovisas i Tabell 2. All relevant litteratur lästes i fulltext för att granskas, tillskillnad mot tidigare då endast abstracten lästs. Litteraturen granskades utifrån de två frågeställningar som den här studien har för avsikt att besvara.

- Vad säger forskning om vad som är viktigt vid upplägget av sex- och samlevnadsundervisningen i skolan?
- Vad beskriver forskning som betydelsefullt för en icke normerande sex- och samlevnadsundervisning?

Tabell, 1, Sökresultat. Databaser, sökord, avgränsningar och utfall presenteras.

Databas	Sökord	Avgränsningar	Utfall	Lästa titlar	Lästa abstract	Författare, årtal
Libris	Psykisk hälsa ungdomar sexualitet	Artiklar	1	1	0	
Libris	Sexualundervisning	Avhandlingar	11	11	1	Bäckman, M (2003)
Libris	Sex och samlevnad	Avhandlingar	9	9	1	Orlander, A, (2011)
Libris	Sex i skolan	Avhandlingar	17	17	1	Bengtsson, J (2013)
Summon	Manuell sökning: Røthing, Åse	Peer Reviewed	545	50	1	Røthing, Å, Bang Svendsen, (2010)
Summon	Sex och samlevnad	Avhandlingar	9	9	4	Thomi, A, Lindberg, B, (2005) Wallin m.fl. (2012)
Summon	Sex och samlevnad	Peer Reviewed	32	32	1	Nordenmark, L (ÅR)
Summon	Sex och samlevnadsundervisning	Peer Reviewed	20	20	1	Edgard, K (2002)
Summon	Sexualupplysning	Avhandling	3	3	1	Bolander, E, (2009)
Eric (Ebsco)	Sexuality	Peer Reviewed	5960	0	0	
Eric (Ebsco)	Sexuality, education, elementary school, sweden	Peer Reviewed	5	5	2	Scott Duke, T, (2011) Goldman, R, Goldman, J, (1982)
Eric (Ebsco)	Homosexuality and Sweden	Peer Reviewed	6	6	2	Lundin, M, (2014)
Eric (Ebsco)	Mental health AND lgbt	Avhandlingar	20	20	1	Russel, S, (2010)

Vid granskningen upptäcktes att en avhandling, tre artiklar och c-uppsatsen inte besvarade någon av frågeställningarna, dessa fem valdes därför bort från studien. Vidare fanns det endast fyra avhandlingar/artiklar som hade en etisk diskussion men i och med att avgränsningar gjordes i den första sökningen har all litteratur genomgått peer review, eller blivit granskade på annat sätt om det är avhandlingar. Eriksson Barajas, Forsberg och Wengström (2013, s. 61, 62) menar att detta är av yttersta vikt vid en litteraturstudie då författare måste förhålla sig till vissa etiska aspekter. Vid analysen av litteraturen upptäcktes att all relevant litteratur har tagit hänsyn till dessa etiska aspekter, då inga namn har nämnts på elever som ingått i studier och författarna har inte på något annat sätt namngett någon person eller skola. Det gör att litteraturen förhållit sig etiskt korrekt enligt den gjorda kvalitetsgranskningen.

Wallin m.fl. (2012) som hittades i databasen Summon är en forskningsrapport och har inte genomgått peer review. Den har en betydande roll i resultatet av denna studie då den presenterar aktuell forskning kring ämnet sex- och samlevnad, både från författarna själva och forskning från Sverige och internationellt. Författarna i rapporten pekar på vikten av att all undervisning ska vila på vetenskaplig grund och de har därför varit noggranna när den använda forskningen i rapporten granskats. Författarna betonar också att det finns lite svensk forskning

inom området, därför är deras rapport betydelsefull. Syftet med deras rapport är att lyfta den aktuella forskningen, jämföra den med egna studier för att sedan fungera som ett idématerial för lärare eller på lärarutbildningen. Rapporten är publicerad på Göteborgs universitet men bekostad av Socialstyrelsen och Smittskyddsinstitutet. Rapportens författare har även träffat svenska forskare för att diskutera rapporten vid ett tillfälle och forskare har även tagit del av den på annat håll för att lämna kommentarer och synpunkter. Rapporten anses så pass tillförlitlig och välarbetad att den tagits med i denna studie trots att den inte är en avhandling och trots att den inte genomgått peer review.

Tillkomsten av idématerialet har sin upprinnelse i projektet Utveckling av forskningsbaserad undervisning i Sex och Samlevnad för lärarutbildning och skola (SoS-projektet) vid Göteborgs universitet, som startade 2008. Deltagarna i projektet är knutna till Institutionen för Didaktik och Pedagogisk Profession (IDPP) samt Preventions- och utvecklingsenheten vid Göteborgs stad. Inledningsvis finansierades projektet av medel från Socialstyrelsen för att därefter bli ett ansvar för Smittskyddsinstitutet. Syftet med projektet är att skapa bättre förutsättningar för undervisning i sex och samlevnad (Wallin m.fl. 2012, s. 5).

Efter att kvalitetsgranskningen var gjord fanns det fyra avhandlingar, en rapport och tre artiklar kvar som berörde forskningsfrågorna och som därför kommer att användas till resultatdelen i studien.

5.7 Kort beskrivning av vald litteratur

Avhandlingar

Författare, år, titel och högskola/ universitet: Arvola Orlander, Auli (2011) Med kroppen som insats Diskursiva spänningsfält i biologiundervisningen på högstadiet. Stockholms universitet.

Syfte: Att undersöka hur högstadielevernas handlingsutrymme ser ut i undervisningen inom naturorienterande ämnen. Samt att undersöka vad som kan göras av undervisningstillfällen där det sker väntade och oväntade reaktioner från eleverna. Lärare ska kunna känna igen sig och ha nytta av de tankar som framförs i studien i deras praktiska arbete.

Resultat: Saker som tas för givet är ofta fyllt av värderingar vilket kan få betydelse för elevernas lärande. Det kan leda till att eleverna får värderingar som i sin tur kan påverka deras föreställningar om deras kroppar, könstillhörighet, maskulinitet och feminitet samt deras tankar om män och kvinnor. Dessa föreställningar kan i sin tur påverka intresset för naturkunskap.

Slutsats: Saker som tas för givet kan resultera i att intresset för naturkunskap påverkas.

Författare, år, titel och högskola/ universitet: Bengtsson, Jenny (2013) Jag sa att jag älskade han men jag har redan sagt förlåt för det - Ålder, genus och sexualitet i skolans tidigare år. Linköpings universitet.

Syfte: Att lyfta fram hur normer konstrueras i skolans yngre åldrar och hur normaliteten ser ut. Varför ser normerna ut som dem gör med fokus på ålder, kön och sexualitet.

Resultat: Eleverna ställs inför olika situationer hela tiden, på lektionstillfällen men även mellan lektionerna. Forskaren har sett att barnen uttrycker sig och använder ord som har med genus, sexualitet och normer att göra vid olika sammanhang i skolan, ibland utan att de tänker på det och ibland som ”skällsord”.

Slutsats: Barnen är med och påverkar normerna hela tiden.

Tabell 2, Kvalitetsgranskning. *Texterna undersöks mot frågeställningar och kvalitetsgranskas.*

Litteratur	Besvarar forskningsfråga ett?	Besvarar forskningsfråga två?	Är artikeln peer reviewed?	Innehåller artikeln en etisk diskussion	Typ av skrift
Mattias Lundin	Ja	Ja	Ja	Nej	Artikel
Thomas Scott Duke	Nja	Nja	Ja	Nej	Artikel
Goldman	Nej	Nej	Ja	Nej	Avhandling
Maria Bäckman	Ja	Ja	Ja	Nej	Avhandling
Livskunskap	Nej	Nej	Ja	Ja	C uppsats
Scott Russel	Nej	Nej	Ja	Nej	Artikel
Jenny Bengtsson	Nja	Ja	Ja	Ja	Avhandling
Wallin m.fl.	Ja	Ja	Nej	Nej	Rapport
Karin Edgard	Nej	Nej	Ja	Nej	Artikel
Jon E. Grant m.fl.	Nej	Nej	Ja	Ja	Artikel
Eva Bolander	Ja	Ja	Ja	Nej	Avhandling
Åse Rothing,	Ja	Ja	Ja	Nej	Artikel
Auli Arvola Orlander	Ja	Ja	Ja	Ja	Avhandling

Författare, år, titel och högskola/ universitet: Bolander, Eva (2009) Risk och bejakande - Sexualitet och genus i sexualupplysning och sexualundervisning i TV. Linköpings universitet.
Syfte: Att redogöra för hur sexualupplysningen ser ut i TV och Radio. Författarna vill veta hur normerna kring sexualitet och genus ser ut.
Resultat: Man använder sig av normer kring sexualitet och genus i TV och radioprogram och rangordnar olika sexualiteter för att veta vad som är vanligt och mindre vanligt. Normen är heterosexualitet.
Slutsats: TV och radioprogrammen är lite som en motpol till skolans sexualundervisning där fokus är på reproduktion, i TV och radioprogrammen är det sexualiteten som är i fokus.

Författare, år, titel och högskola/ universitet: Bäckman, Maria (2003) Kön och känsla Samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet. Stockholms universitet.

Syfte: Författaren vill veta hur kön och sexualitet hänger samman och hur det påverkar sex och samlevnadsundervisningen på högstadiet. Detta genom att observera och diskutera med eleverna och samtidigt se hur läraren arbetar.

Resultat: Många tankar och funderingar som eleverna har grundar sig i normer. Läraren i boken gör allt för att sex- och samlevnadsundervisningen ska vara icke- heteronormativ men vid vissa moment tar normen över utan att läraren eller eleverna reflektera över det.

Slutsats: Heterosexuella normen är ständigt närvarande, mer eller mindre. Denna avhandling belyser även den könsliga normen, att tjejer är på ett visst sätt och att killar är på ett visst sätt.

Rapport

Författare, år, titel och högskola/ universitet: Wallin, Anita., Bengtsdotter Katz, Viktoria.,

Hermansson Adler, Magnus., Katz, Olle., Lustig, Florentina., West, Eva (2012) Undervisning i sex och samlevnad ett idématerial. Göteborgs universitet.

Syfte: Att ge ett forskningsunderlag till hur sex- och samlevnadsundervisningen ser ut från ett elevperspektiv och ett lärarperspektiv i grundskolan och gymnasieskolan. Avhandlingen ger tips och fungerar som ett inspirationsunderlag till lärare om hur man kan undervisa i sex- och samlevnad i skolan.

Resultat: Formativ och summativ bedömning är ett viktigt inslag i undervisningen. Romantiska kärlekskomplexet och heteronormen är vanligt förekommande visar den aktuella forskningen och forskare vill därför få in mer hbt i undervisningen. Det är också viktigt att eleverna får ett inflytande i undervisningen.

Slutsats: Många elever är nöjda med sex och samlevnadsundervisningen samtidigt som det framkommer att de som inte identifierar sig med heteronormen känner sig mindre nöjda.

Artiklar

Författare, år, titel och högskola/ universitet: Lundin, Mattias (2014) Inviting queer ideas into the science classroom: studying sexuality education from a queer perspective Linné universitetet.

Syfte: Syftet med artikeln är att ta reda på hur heteronormen kan synliggöras och utmanas med hjälp av queerteori. Datainsamlingen är gjord i två klasser i årskurs sju.

Resultat: Vid flera tillfällen i studien märker forskaren hur man gör och säger saker utifrån ett heteronormativt sätt.

Slutsats: Flera situationer skulle kunna göras på ett sätt där kön inte står i fokus, på så vis kan man komma ifrån heteronormen.

Författare, år, titel och högskola/ universitet: Røthing, Åse & Bang Svendsen, Stine Helena (2010) Homotolerance and Heterosexuality as Norwegian Values. Norwegian University of Science and Technology.

Syfte: Artikeln lyfter fram hur norska skolor arbetar för en positiv inställning till homosexuella. Trots detta är självmordstankar vanligare bland den gruppen av ungdomar och homofobin hos heterosexuella är vanlig. De vill ta reda på varför homofobin är så utbredd i Norge genom att undersöka textböcker och göra klassrumsobservationer på högstadiet.

Resultat: Studier visar att mobbning bland homosexuella är fem gånger vanligare än hos heterosexuella. Textböcker presenterar heterosexuella relationer som det vanligaste och allt annat är mindre vanligt, men ändå okej och bör accepteras. Undervisningen är tydlig med att prata om homosexualitet, men det är ändå något som sticker ut från mängden.

Slutsats: Ungdomar som är homofober är det av tre anledningar. Att det är dubbla budskap från undervisning och textböcker, att heterosexualitet ses som en självklarhet och att de är rädda att man som homosexuell inte har samma framtidsmöjligheter.

Författare, år, titel och högskola/ universitet: Scott Duke, Thomas., (2011) Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Youth with Disabilities: A Meta-Synthesis. University of Alaska Southeast.

Syfte: Att undersöka hbtq ungdomar med olika sorters funktionshinder med hjälp av empiriska studier och icke empiriska studier i grundskolan och gymnasieskolan.

Resultat: Många specialskolor saknar undervisning i hbtq. Den undervisning som ungdomarna kan få ta del av är oftast helt ur ett heterosexuellt perspektiv. Dessutom saknar dessa ungdomar ofta förebilder. Forskare menar också att de kan se likheter mellan autistiska ungdomar och egenskaper som vissa transpersoner har. De påpekar också att många autistiska ungdomar har ett sexuellt behov, vilket har ifrågasatts i och med att de ofta kan ha svårt med empati. De lyfter även fram att homosexuella och bisexuella ungdomar löper större risk att må psykiskt dåligt, ha självmordstankar, bli aggressiva, få drogproblem med mera.

Slutsats: Ungdomar med speciella behov behöver också få undervisning i sex- och samlevnad då de också är sexuellt aktiva och behöver kunskap i ämnet.

5.8 Analys av vald litteratur

I den här studien har en innehållsanalys gjorts vilket innebär att litteraturen noggrant lästs igenom och artiklarna, rapporten och avhandlingarna har jämförts mot studiens frågeställningar (Eriksson Barajas, Forsberg och Wengström, 2013, s. 164). Därefter plockades även teman ut som kommer att ligga till grund för resultatet av studien. Efter det sammanställdes resultatet av analysen i två tabeller, en som beskriver vilken litteratur som besvarar vilken frågeställning (Tabell 3) och en tabell som beskriver vilken litteratur som finns med i vilket tema (Tabell 4). Det gör att det blir tydligt vilken avhandling/artikel som besvarar vilken fråga och vilket tema (Eriksson Barajas, Forsberg och Wengström, 2013, s. 164).

Den första frågeställningen som studien bygger på är; *Vad säger forskning om vad som är viktigt vid upplägget av sex- och samlevnadsundervisningen i skolan?* besvaras i den första delen av resultatet. Där presenteras resultatet på frågeställningen med hjälp av tre teman. Dessa är Tydlig koppling till kursplan, Vikten av ämnesintegrering och Bedömning som redskap. Temat Tydlig koppling till kursplan är övergripande där skolans, rektorns och lärarens ansvar presenteras. Temat Vikten av ämnesintegrering presenterar resultat som rör skolans gemensamma ansvar och betydelsen

Tabell, 3, Analys. Presentation av vilken litteratur som besvarar frågeställningarna

Författare	Frågeställning 1	Frågeställning 2	Typ av skrift
Orlander (2011)	-	✓	Avhandling
Bengtsson (2013)	-	✓	Avhandling
Bolander (2009)	✓	✓	Avhandling
Wallin m.fl.(2012)	✓	✓	Rapport
Røthing & Bang Svendsen (2010)	-	✓	Artikel
Bäckman (2003)	✓	✓	Avhandling
Lundin (2014)	-	✓	Artikel

av att integrera sex-och samlevnadsämnet med andra skolämnena. Bedömning som redskap, det tredje temat, belyser vikten av att det sker en formativ bedömning och hur den, tillsammans med elevers tankar och funderingar kan leda till en god sex- och samlevnadsundervisning. För att besvara fråga ett används två avhandlingar och en rapport (Tabell 3). Dessa tre kommer gemensamt besvara frågeställningen, men utgångspunkten är rapporten av Wallin, Bengtsdotter Katz, Hermansson Adler, Katz, Lustig, West (2012), där de presenterar ett idémateriale i sex- och samlevnadsundervisningen.

Frågeställning två *Vad beskriver forskning som betydelsefullt för en icke-normerande sex- och samlevnadsundervisning?* besvaras i resultatets andra del. För att besvara den frågan har ytterligare tre teman valts ut som alla innefattar en normerande sex- och samlevnadsundervisning. Dessa är Balans mellan risk och njutning, Romantiska kärlekskomplexet – heterosexualitet som norm och Hbt som en naturlig del i undervisningen. Balans mellan risk och njutning tar upp vinklingen på sex- och samlevnadsundervisningen utifrån ett risk-perspektiv. I temat Romantiska kärlekskomplexet – heterosexualitet som norm, redogörs hur den heterosexuella normen speglar undervisningen. I temat Hbt som en naturlig del i undervisningen, presenteras vikten av att ha en sex- och samlevnadsundervisning som lyfter hbt- frågor. Resultatet på frågeställning två besvaras med hjälp av all utvald litteratur (Tabell 3).

Tabell, 4, Presentation av valda teman

Författare	Kursplan	Ämnes-integrering	Bedömning	Risk eller njutning	Romantiska kärlekskomplexet	Hbt
Orlander (2011)					X	
Bengtsson (2013)					X	
Bolander (2009)	X	X		X	X	X
Wallin m.fl. (2012)	X	X	X	X	X	X
Rothing & Bang Svendsen (2010)					X	X
Bäckman (2003)	X		X	X	X	X
Lundin (2014)					X	X

Efter att analysen gjordes har en artikel plockats bort. Det är Scott Dukes (2011) artikel som handlar om sex och samlevnadsundervisning hos elever med funktionsnedsättningar. Den berör ett bredare område än vad den här studien avser att göra och den plockades bort för att studien inte skulle bli så stor, detta på grund av tidsbrist. Därför redovisas inte den artikeln i Tabell 3 och 4.

6. Resultat

I resultatavsnittet redogörs för de teman som har identifierats i litteraturen som kopplar till studiens frågeställningar.

6.1 Frågeställning 1

Den första frågeställningen *Vad säger forskning om vad som är viktigt vid upplägget av sex- och samlevnadsundervisningen i skolan?* besvaras med hjälp av de tre utvalda teman; Tydlig koppling till kursplan, Vikten av ämnesintegrering och Bedömning som redskap. Tillsammans kommer dessa tre teman redogöra för hur delar av sex- och samlevnadsundervisningen ser ut i skolan idag och vad som saknas i undervisningen.

6.1.1 Tydlig koppling till kursplan

Wallin m.fl. (2012, s. 41) beskriver att sex- och samlevnadsundervisningen finns med som ett avsnitt under det centrala innehållet i biologi. Bäckman (2003, s. 65) lyfter fram att sex- och samlevnadsundervisningens största fråga är att eleverna ska lära sig om jämställdhet, både mellan de olika könen men att de också ska lära sig att visa acceptans mot olika sexualiteter. Eleverna ska också reflektera över sig själva, lära sig att ta ansvar, samtidigt som de ska få verktyg till att känna sexuell lust. De ska även kunna känna lust till en annan person utan att behöva skämmas och de ska växa som människor. Samtidigt framför Bolander (2009, s. 19) kritik mot skolans sex- och samlevnadsundervisning och menar att den är bristfällig, något som är oroande då media blir en ökad informationskälla för ungdomar. För att skolan ska lyckas med sex- och samlevnadsundervisning menar Wallin m.fl. (2012, s. 80) att det krävs tydliga och välarbetade lärandemål vid undervisningen, något som rektorer och lärare bör arbeta fram tillsammans.

6.1.2 Vikten av ämnesintegrering

Bolander (2009, s. 16) beskriver att sex- och samlevnad har varit ett ämnesövergripande kunskapsområde sedan läroplanen 1994 skred till verket. Det betyder att rektorn har ett ansvar att se till att ämnet också integreras med andra skolämnen. Även Wallin m.fl. (2012, s. 39) betonar att sex- och samlevnadsundervisningen inte är ett eget skolämne och att det är rektorns ansvar att se till att sex- och samlevnadsfrågor uppmärksammas i fler ämnen. Wallin m.fl. (2012, s. 21) menar att integreringen inte alltid fungerar som den bör, vilket leder till att eleverna ofta får den teoretiska kunskapen i biologiämnet, men saknar möjligheten till reflektion inom andra ämnen. Bolander (2009, s. 16) instämmer och skriver i sin avhandling att hela ansvaret lätt hamnar på biologiämnet, framförallt om det inte finns intresserade lärare och om inte rektorn tar sitt ansvar att integrera ämnet med andra ämnen. Hon menar även att vissa skolor har en väldigt bristfällig sex- och samlevnadsundervisning där ansvaret ligger hos biologiläraren, samtidigt som vissa skolor har en väldigt varierad och bra undervisning.

6.1.3 Bedömning som redskap

Wallin m.fl. (2012, s. 21,22) beskriver att det visat sig att flera skolor inte har tydliga mål och inte heller tydlig uppföljning och dokumentation av sex- och samlevnadsundervisningen, även

det är något som bör finnas vid en god undervisning. De framför hur elevernas tankar, funderingar och behov gör dem delaktiga i undervisningen vilket är viktigt för lärandet och inkludering. Bäckman (2003, s. 30) påpekar hur hennes observationsklass uppmanades till samtal och dialog genom just en öppen undervisning där elevernas tankar är av stor betydelse. Genom att arbeta så får läraren en tydlig bild av vad eleverna kan, vad de vill lära sig och den formativa bedömningen blir ett gemensamt arbete mot nya kunskaper. Att arbeta med ett analysunderlag för att mäta elevernas kunskap och utveckling är något som Wallin m.fl. (2012, s. 75) pekar på som en god grund i det formativa arbetet. Det skulle hjälpa lärarna att på ett effektivt sätt få reda på vad eleverna kan, vad de lär sig och vad de behöver fortsätta att arbeta med. De menar också att den formativa bedömningen skulle hjälpa eleverna i deras lärande, samtidigt som det höjer elevernas självkänsla (2012, s. 79).

6.2 Frågeställning 2

Med de tre teman, Balans mellan risk och njutning, Romantiska kärlekskomplexet – heterosexuallitet som norm och Hbt som en naturlig del i undervisningen, besvaras frågeställning 2; *Vad beskriver forskning som betydelsefullt för en icke-normerande sex- och samlevnadsundervisning?*

6.2.1 Balans mellan risk och njutning

Bäckman (2003, s. 11) skriver att det förväntas av lärarna idag att de ska framföra en mer normativ syn på sex- och samlevnadsfrågor. Alltså att fokus har flyttat från risker med sex till den positiva delen. Bäckman (2003, s. 69) menar att dagens sex- och samlevnadsundervisning också är mer fokuserad på lust, men att riskerna fortfarande presenteras. Wallin m.fl. (2012, s. 60, 62) beskriver hur deras undersökning visar att eleverna är relativt okunniga när det handlar om olika könssjukdomar, samtidigt visar samma undersökning att riskerna med sex är en fråga som eleverna funderar över och vill ha svar på i sex- och samlevnadsundervisningen. Alltså är det en balansgång för lärarna att prata både om den positiva synen med sex och samtidigt lyfta riskerna. Bolander (2009, s. 74, 75) beskriver hur RFSU och tv-program har haft olika kampanjer där man beskrev könssjukdomar på ett sätt som skulle skrämja befolkningen. De beskrev bland annat hur vanligt det var att ha könssjukdomar och hur lätt det var att bli smittad. Wallin m.fl. (2012, s. 62) påpekar att det är viktigt att utgå från elevernas tidigare kunskaper och frågor för att inte lyfta riskerna i för stor utsträckning. Bolander (2009, s. 71) framför att en viss typ av den allmänna upplysningen i frågan om sexuellt överförbara sjukdomar, som hiv/aids, gör att allmänheten ibland skiljs från ”riskgrupper”. Ett exempel på riskgrupp vid AIDS/HIV är sprutnarkomaner, homosexuella män och prostituerade. Bolander menar då att människor som inte befinner sig i den gruppen kan tro att det är riskfritt, något som inte är bra, samtidigt som de i den uttalade riskgruppen kan känna sig utpekade.

6.2.2 Romantiska kärlekskomplexet – heterosexuallitet som norm

Bäckman (2003, s. 152) beskriver hur eleverna i skolan bara såg sig själva i ett heterosexuellt förhållande i framtiden även om de beskrev det homosexuella förhållandet som något de accepterade. I den studie som Bengtsson (2013, s. 70) har gjort reflekterade hon kring en diskussion mellan några 8 till 10 åriga tjejer. De diskuterade hur många som var kära i Darin och det blev en slags gemenskap för dessa tjejer. Redan i den åldern har de upptäckt heterosexualliteten och att det är normen och vägen till gemenskap, men också utanförskap.

Samtidigt menar Bengtsson (2013, s. 78) att den tidiga heteronormativiteten leder till att flickor som leker med pojkar och vice versa kan bli retade bara för att de i så fall skulle vara kära i varandra. Bäckman (2003, s. 86) menar att i sex- och samlevnadsundervisningen idag lysers det romantiska kärlekskomplexet igenom, alltså att heterosexualiteten ligger som grund. Det stämmer med det som Bengtsson (2013, s. 78) skriver om- hur lärarna på lågstadiet arbetar med sex- och samlevnadsundervisningen, då är det främst pubertet och reproduktion som står i fokus. Även detta är något som kan leda till att heteronormen stärks. Bolander (2009, s. 95, 96) lyfter fram hur det i ett historiskt perspektiv har sett ut så. Hon beskriver hur sex antogs vara heterosex utan att det behövdes ett speciellt namn för det. Røthing och Bang Svendsen (2010, s. 152) skriver i sin artikel att den heterosexuella normen är stark även i Norge. Till skillnad från när man pratar om homosexuella par så problematiseras inte den heterosexuella relationen, den känns därför privilegierad. Wallin m.fl. (2012, s. 25) är tydlig med att framföra vikten av att lärare tillsammans måste arbeta för att ändra på detta förgivandetagande hos eleverna, men också i läroplanen. Lundin (2014, s. 381) instämmer med Wallin, han menar att om inte det förutsedda ifrågasätts, kommer det inte ske någon förändring gällande normer. Arvola Orlander (2011, s. 71) menar att det är viktigt att lärarna inte förenklar sina presentationer av bland annat sexualitet. Hon menar att det är viktigt att prata om det som inte är normen, på så sätt öppnas dörrar och eleverna blir funderingsamma. På samma sätt framför hon att om vi aldrig pratar om det icke-normativa kommer normerna aldrig att förändras och vissa elever kommer fortsätta att känna sig exkluderade i undervisningen. Samma sak gäller när man pratar om sex. Lundin (2014, s. 385) lyfter fram hur penis och vagina är de könsorgan som kopplas ihop med sex enligt hans studie. Wallin m.fl. (2012, s. 28) betonar dessutom hur eleverna måste lära sig att sex kan vara så mycket mer än det penetrerande sexet, vilket de i flera fall inte visste enligt studierna. Författarna menar att det är en grund för att elever ska kunna ha sex för att det är lustfyllt och att det inte behöver vara mellan en man och en kvinna. På det sättet blir sex- och samlevnadsundervisningen mer inkluderande.

6.2.3 Hbt som en naturlig del i undervisningen

Bäckman (2003, s. 78) beskriver hur läraren i den undersökta klassen läste upp en text för eleverna. Läraren arbetade mycket för att inkludera alla i undervisningen och texten handlade om ett manligt homosexuellt par. Detta är ett exempel på hur hon försökte att få homosexualitet till något helt ”normalt”. Samtidigt menar Bolander (2009, s. 141) att när man särskiljer homosexualiteten i skolan och media, och ger homosexualitet ett eget avsnitt, så skiljer vi de homosexuella från den heterosexuella normen på ett omedvetet sätt. Hon betonar att det på liknande sätt inte finns ett särskilt avsnitt på TV som handlar om heterosexuella människor. Samtidigt skriver Wallin m.fl. (2012, s. 28) att forskare tycker att hbt måste bli en naturlig del i undervisningen, just för att många ungdomar känner sig rädda för att kanske vara homosexuell. De påpekar också att homofobi lätt florerar på skolgården, därför är det bättre att ha en seriös undervisning i ordnade former i ämnet hbt. Røthing och Bang Svendsen (2010, s. 149) lyfter upp problematiken kring hur ungdomar i Norge är ”homotoleranta” samtidigt som de är väldigt rädda för att de själva skulle vara homosexuella. De menar att acceptansen och toleransen är god, men de förutsätter att levnadsstandarden är sämre om man lever som homosexuell. Att ungdomar i Norge är homofoba trots att de är ”homotoleranta” stämmer överens med vad Bäckmans (2003, s. 77) studie i Sverige visar. Hon beskriver hur ungdomar accepterar att alla är olika, men skulle de själva komma på att de är homosexuella skulle de vilja försvinna under jorden. Störst är homofobin mot bögar av andra killar. Wallin m.fl. (2012, s. 58) skriver att resultatet i deras studie visar att kvinnlig homosexualitet var lättare för eleverna att tolerera än manlig homosexualitet. Lundin (2014, s. 385) lyfter frågan om att tala om kvinnokroppen och manskroppen var för sig i undervisningen. Han menar att det är något

som förstärker skillnaden kring könen och är något som läraren kan förändra om hen är medveten om det. Att istället lyfta fram likheter är något som Lundin tror skulle göra det lättare för att inkludera alla elever.

Wallin m.fl. (2012, s. 63) påpekar vikten av att ha sex- och samlevnadsundervisning i skolan. Många ungdomar söker information hos vuxna, men drar sig från att prata med sina föräldrar, därför är skolpersonal en viktig kunskapskälla. För att inkludera alla i sex- och samlevnadsundervisningen ska läraren vara objektiv menar Wallin m.fl. (2012, s. 101), det är något de senaste läroplanerna lyfter fram. Wallin m.fl. (2012, s. 31) skriver också hur lärare som ger mer av sig själva, har ett öppet klimat och vågar ta ställning i olika diskussioner och därmed gå in på djupet i olika frågor, har en mer framgångsrik sex- och samlevnadsundervisning. På det sättet kan frågor om hbt uppmärksammas på ett naturligt sätt. Samtidigt kan det vara svårt för en lärare att se och upptäcka sina egna normer, vilket är av stor betydelse och en viktig del för att just kunna inkludera alla i undervisningen (Wallin m.fl. 2012, s. 101).

6.3 Sammanfattning

Sammanfattningsvis krävs att rektorn tillsammans med lärarna tar sitt ansvar för att integrera sex- och samlevnadsundervisningen i flera av skolans ämnen. Integreringen leder till att eleverna får den breda kunskap som behövs för att kunna få en god förståelse för ämnet. Det krävs även en god planering med tydligt uppsatta mål för en lyckad sex- och samlevnadsundervisning, samt att undervisningen dokumenteras och följs upp för att tillgodose och utveckla elevernas kunskaper. Elevernas tankar, funderingar och behov bör vara utgångspunkt, det leder till att de inkluderas i undervisningen. Ofta funderar elever kring könssjukdomar, något som kräver en balansgång av läraren då undervisningen förväntas leverera en positiv syn på sex samtidigt som riskerna är viktiga att lyfta.

I sex- och samlevnadsundervisningen ligger ofta heterosexualiteten som grund och det är lärarnas gemensamma ansvar att förändra den bilden. En del i att hbt ska bli en naturlig del i undervisningen är att lärarna och eleverna arbetar mot de rådande normer som finns. Lärarna bör lyfta och diskutera normer på ett objektivt sätt, på så sätt blir eleverna mer medvetna och inkluderade.

7. Metoddiskussion

I det här avsnittet, metoddiskussionen, kommer studien att diskuteras utifrån dess fördelar och nackdelar.

Eriksson Barajas, Forsberg och Wengström (2013, s. 31) skriver att i en systematisk litteraturstudie ska litteraturen som granskas vara aktuell. I den här studien är den äldsta litteraturen från 2003 och de resterande sex är från 2009 och framåt. Det gör att den litteratur som valts är aktuell med ett undantag, Bäckman (2003). Eriksson Barajas, Forsberg och Wengström (2013, s. 31) menar också att litteraturen ska ha genomgått peer review eller vara granskad på annat sätt. I denna studie ingår en rapport (Wallin m.fl. 2012) som inte har genomgått peer review. Bedömningen är att den litteratur och de studier som den rapporten bygger på är etiskt korrekta, bygger på litteratur som genomgått peer review och författarna har forskat tidigare och fått sina artiklar/avhandlingar granskade. I rapporten beskriver författarna själva hur svensk forskning inom området är bristfällig, något som oroar dem då

undervisningen ska bygga på vetenskaplig grund (Wallin m.fl. 2012, s. 18). Det gör att den rapporten ändå inkluderades i den här studien och har en viktig del i resultatdelen.

I sökprocessen valdes ett antal sökord ut, de utökades under sökprocessens gång. Sökorden är kopplade till antingen frågeställningarna eller läroplanen och orden är på svenska eller på engelska beroende på vilken databas som användes. De engelska sökorden skiljer sig lite från de svenska orden som användes. Bland annat så användes lgbt (hbt på svenska). Den svenska förkortningen, hbt, användes inte i någon av de svenska databaserna. Det är något som kan ha resulterat i att viss litteratur kan ha missats. Ett annat val som har gjorts i den här studien, är att inte gå in närmare på begreppet queer. Det valet har gjorts för att studien inte skulle bli för stor och för att det inte hittats så mycket forskning om det i skolan. I den här rapporten har därför hbt, istället för hbtq, redogjorts och diskuterats. Vid urvalet av litteratur vid sökprocessen lästes alla titlar då resultatet på sökningen aldrig var större än 32 träffar, efter att sökningen specificerades. De abstract som valdes ut hade en titel som verkade passa in på studiens frågeställningar, och de som inte valdes ut hade en titel som inte passade in på studiens frågeställningar. Att utgå från titel kan ha gjort att litteratur som berörde forskningsfrågan missades.

I studien har fyra avhandlingar, en rapport och två artiklar används. All vald litteratur bygger på nationella studier utom Røthing och Bang Svendsen (2010), artikeln bygger på studier från Norge. Det gör att det inte finns något internationellt perspektiv på studien, men det var inte heller syftet då studiens syfte var att ta reda på hur sex och samlevnadsundervisningen ser ut i Sverige. Däremot har både svenska och engelska sökord används vid sökning av litteratur, det gjordes för att finna nationell litteratur skriven på både svenska och engelska. Det gjordes för att litteratur som berör sex- och samlevnadsundervisning i den svenska skolan inte skulle missas. Därmed är studiens generaliserbarhet ganska hög då det gäller svensk forskning, men svag i och med att studien inte presenterar något internationellt perspektiv.

Reliabiliteten i den här studien anses stor i och med att metoddelen är tydligt presenterad och väl genomförd. Ett kriterium för god reliabilitet är att en utomstående ska kunna göra samma process och få samma resultat (Gilje Grimen 2007, s. 22). I den här studien har vissa begränsningar gjorts vid urvalsprocessen, bland annat valdes abstracten ut endast beroende på titelns utformning, det är något som kan göra att en utomstående eventuellt kan få fram annat resultat, om den finner andra titlar som relevanta. Ett annat skäl till att annat resultat kan påträffas är om användning av andra sökmotorer sker. I denna studie användes bara tre databaser vilket kan göra att studiens reliabilitet sjunker.

Validiteten i studien anses relativt god eftersom att det som var avsett att undersökas har undersökts (Gilje Grimen 2007, s. 24). Sökorden har valts ut från studiens frågeställning och från läroplanen. I analysen av vald litteratur var även frågeställningarna i fokus, vilket gjorde att litteratur som inte berörde frågeställningarna valdes bort, något som stärker validiteten. Det kan dock vara så att relevant litteratur har missats eftersom studien endast bygger på sju avhandlingar/artiklar, vilket gör att validiteten sjunker. Dessutom bygger studien på forskning gjord i Sverige (med ett undantag), vilket gör att det inte finns något internationellt perspektiv. En annan komponent som sänker validiteten är att studien till viss del bygger på en rapport (Wallin m.fl. 2010) som inte genomgått peer review.

8. Resultatdiskussion

I det här avsnittet kommer resultatet och bakgrunden att ställas mot varandra i en diskussion. Diskussionen kommer att utgå från problemställningen, som resultatet bygger på. Studiens syfte är att ta reda på hur sex- och samlevnadsundervisningen ser ut utifrån de två frågeställningarna.

Vad säger forskning om vad som är viktigt vid upplägget av sex- och samlevnadsundervisningen i skolan?

Vad beskriver forskning som betydelsefullt för en icke- normerande sex- och samlevnadsundervisning?

För att betona vikten av att skolor gör det som krävs gällande sex- och samlevnadsundervisningen visar resultatet i denna studie på några viktiga saker som kan stärka skolorna i undervisningen. Diskussionen presenteras i tre delar som belyser skolornas ansvar, normer och sexualitet.

8.1 Läroplan, rektor och lärarnas ansvar

I bakgrunden i denna studie framförs Centerwalls (2005b, s. 44) beskrivning om hur sex- och samlevnadsundervisningen blev ett kunskapsområde som skulle integreras med de övriga skolämnena. Det var när läroplanen 1994 skred till verket som kunskapsområdet blev ett gemensamt ansvar (Centerwall, 2005b, s. 44). I dagens läroplan, Lgr 11, finns det tydligt beskrivet under avsnittet ”rektorns ansvar” att kunskapsområdet är ett övergripande kunskapsområde och att rektorn ska se till att det integreras med andra ämnen (Skolverket, 2011, s. 19). I övrigt finns det tydligt beskrivna mål i det centrala innehållet i ämnet biologi som rör sex- och samlevnad, vilket kan leda till att det är lärare i biologiämnet som får det största ansvaret (Skolverket, 2011, s. 113). Trots att det finns tydliga riktlinjer i läroplanen visar resultatet i denna studie på att undervisningen inte alltid ser ut på det viset. Både Wallin m.fl. (2012, s. 39) och Bolander (2009, s. 16) betonar hur viktigt det är att sex- och samlevnadsundervisningen integreras med fler av skolans ämnen. Trots det visar studiens resultat att det inte alltid ser ut så i dagens skolor utan att det största ansvaret hamnar på biologiämnet, utan stöd från de övriga ämnena. Det leder i sin tur till att eleverna inte får den breda kunskap som de bör få. Det är därför av yttersta vikt att rektorn tar sitt ansvar och ser till att kunskapsområdet integreras med skolans alla ämnen så att eleverna får de bästa förutsättningarna att lära sig nya kunskaper.

Vidare visar denna studies resultat vikten av att ha en tydlig kursplan, tydliga lärandemål och en god uppföljning av arbetet (Wallin m.fl. 2012, s. 21, 22). Wallin m.fl. (2012, s. 75) menar att det är av stor vikt att eleverna blir delaktiga och att undervisningen bygger på elevernas tidigare kunskaper. Resultatet visar även att det är viktigt att arbeta med analysunderlag som ett bra hjälpmedel för att kunna ge eleverna en formativ bedömning (Wallin m.fl. 2012, s. 75; Bäckman, 2003, s. 30). Det stämmer väl överens med hur Hans Olsson och RFSU (2015) ser på sex- och samlevnadsundervisningen. De framhåller att eleverna ska känna att de har en trygg grund att bygga sina liv på och att de ska kunna identifiera sig i undervisningen och därmed i sin sexualitet, något de kan göra om de får vara delaktiga i undervisningen.

8.2 Sexuella normen, risk eller njutning?

I Lgr 11 beskrivs under det centrala innehållet i biologi vad som ska vara inkluderat i sex- och samlevnadsundervisningen (Skolverket, 2011, s. 113). Där finns riskperspektivet på sex inte utskrivet på ett tydligt sätt. Däremot ska eleverna lära sig om den psykiska och fysiska hälsan samt om några vanliga sjukdomar och hur de kan behandlas och förebyggas. Där kan en tolkning göras att könssjukdomar, som är en vanlig sjukdom, bör problematiseras och diskuteras för att eleverna ska kunna skydda sig mot dem. Det finns även en punkt i det centrala innehållet som berör ansvar, även där kan och bör könssjukdomar diskuteras för att eleverna ska få den kunskap de behöver för att skydda sig vid sexuellt umgänge. Eleverna ska också lära sig om reproduktion, där en tolkning kan göras att det även är av vikt att skydda sig mot oönskade graviditeter. Därmed är det av stor betydelse att även riskerna med sex lyfts i skolan. Centerwall (2005b, s. 36, 37) och Lennerhed (2002, s. 67) beskriver fortsättningsvis hur sex- och samlevnadsundervisningen växt fram i den svenska skolan. Författarna lyfter att det var just för att ge ungdomar upplysning om de negativa riskerna som ett sexuellt liv förde med sig. Syftet var att upplysa tjejer om preventivmedel och om könssjukdomar, men även om ”sexuella avvikelser”, som att onanera eller vara homosexuell. Resultatet i denna studie visar hur man använde en sorts skrämseltaktik när man pratade om sexuellt överförbara sjukdomar i Sverige (Bolander, 2009, s. 74, 75). I och med att det historiskt sätt har varit riskperspektivet som har varit fokus i sex- och samlevnadsundervisningen i skolan och i den allmänna upplysningen, kanske det inte är så konstigt att det perspektivet är normen även i dagens undervisning. I flera delar av resultatet i denna studie betonas att sex- och samlevnadsundervisningen ska presentera en positiv syn på sex (Bäckman, 2003, s. 11, 69 och Wallin m.fl., 2012, s. 60, 62). Alltså att riskperspektivet inte ska vara det man främst fokuserar på. Trots det visar studiens resultat att det inte alltid ser ut så utan att riskperspektivet lyfts i en för stor utsträckning. Resultatet visar samtidigt att eleverna ofta har funderingar kring riskerna med sex, därför är det viktigt att utgå från elevernas förkunskaper för att besvara deras funderingar men samtidigt inte få riskerna att lyftas i för stor utsträckning (Wallin m.fl. 2012, s. 62).

8.3 Normer om känslor och sexualitet

I studiens resultat presenteras det romantiska heterosexuella kärlekskomplexet och bristande integrering av hbt-frågor som tydliga teman i litteraturen. Det romantiska kärlekskomplexet beskrivs som grunden i sex- och samlevnadsundervisning, och det är på denna grund som både lärare och elever bygger sina tankar och värderingar. Det tankesättet börjar redan på lågstadiet då lärare pratar om reproduktion i sex- och samlevnadsundervisningen (Bäckman, 2003, s. 86; Bengtsson, 2013, s.78). Bolander (2009, s. 95, 96) fortsätter på samma spår och belyser hur heterosexualiteten tas för given och menar att det har sett ut så i ett historiskt perspektiv. Dessa tre författare är eniga om att skolans grundtankar kring sexuell läggning ofta utgår från heterosexualiteten. Detta är i överrensstämmelse med Centerwall (2005ab, s. 31, 37) som beskriver att homosexualitet var olagligt fram till år 1944, och att den första läroplanen i sex- och samlevnad lyfte fram homosexualitet som en ”sexuell avvikelse” som ansågs farligt. Detta förhållningssätt fanns kvar ända till kursplanen 1994 kom, då skulle lärarna förhålla sig på ett objektivt sätt för att alla skulle känna sig lika mycket värda. Detta tydliggörs också i Lgr 11 och i skollagen som belyser hur alla människor är lika mycket värda och hur skolan aktivt ska arbeta med likabehandlingsarbete, där det ingår att elever inte ska bli eller känna sig kränkta på grund av sexuell läggning (Skolverket, 2011, s. 12; Regeringen, 2010, kap 6 & 7).

Trots att skolan aktivt ska arbeta med att lyfta alla elevers lika värde visar studiens resultat att många elever är rädda för att de ska komma på att de är homosexuella (Bäckman, 2003, s. 77; Wallin m.fl. 2012, s. 28). Det ser ut så även i Norge där homotoleransen bland eleverna är hög men de ser en risk i att själva komma på att de är homosexuella (Røthing & Bang Svendsen, 2010, s. 149, 152). Författarna är eniga och tror att det beror på att heterosexualiteten inte problematiseras på samma sätt som homosexualiteten problematiseras. Detta jämförs med hur Socialstyrelsen (2015, s. 11) lyfter fram hur det tankesättet hos ungdomar kan påverka homosexuella ungdomars livssituation. Vidare presenteras att Ungdomsstyrelsens (2010, s. 79) undersökning visar att hbt-ungdomar generellt sett mår sämre än heterosexuella ungdomar, även om de i stor utsträckning mår bra. I resultatet framförs både Arvola Orlander (2011, s. 71) och Lundins (2014, s. 381) tankar om vad som måste till för att det ska ske en förändring i tankesättet hos elever med den inställningen. De menar att det är viktigt att prata om det som inte är normen, i det här fallet hbt-frågor. Om normerna aldrig ifrågasätts kommer det heller aldrig att ske en förändring. Även Wallin m.fl. (2012, s. 101) betonar samma sak och menar att om personalen på skolan arbetar på ett objektivet sätt och ifrågasätter normerna kommer eleverna att känna sig inkluderade i undervisningen. Detta stämmer överrens med skolverkets (2014, s. 22) riktlinjer för sex- och samlevnadsundervisning. Att det ska ges utrymme för tolkningar och andra förhållningssätt än det normativa. Följer man dessa råd är förutsättningarna för att alla elever ska känna sig inkluderade betydligt större än om man utgår från endast det som anses vara normen.

9. Slutsats

Denna studies resultat visar att en god planering där det finns tydliga mål, en tydlig uppföljning och god dokumentation är av stor betydelse för en lyckad sex- och samlevnadsundervisning. Det leder till att eleverna blir inkluderade då deras kunskaper är med och styr undervisningen samt att lärarna får ett kvitto på att eleverna uppnår de mål som finns för undervisningen (Wallin m.fl. 2012, s. 21, 22). Studiens resultat visar även att det är av yttersta vikt att sex- och samlevnadsfrågor integreras med fler skolämnen, detta för att eleverna ska få kunskap från flera håll (Bolander, 2009, s. 16; Wallin m.fl. 2012, s. 39). Bäckman (2003, s. 11), Wallin m.fl. (2012, s. 62) och Skolverket (2011, s. 12) påpekar att inställningen till sex numera är positiv i skolundervisningen, men en svår balansgång då även riskerna är viktiga att presentera och något som elever ofta funderar över.

Heterosexualiteten ligger som grund i dagens sex- och samlevnadsundervisning, något som bör förändras då undervisning om hbt är av stor betydelse för allas lika värde (Bäckman, 2003, s. 86; Wallin, 2012, s. 28; Skolverket, 2011, s. 12). Arvola Orlander (2011, s. 71) och socialstyrelsen (2015, s. 26) skriver att lärare har ett stort ansvar när det gäller att bryta och ifrågasätta mönster och normer både hos elever och hos andra lärare.

10. Fortsatt forskning inom ämnet

Genom att studera hur sex- och samlevnadsundervisningen ser ut från ett normativt perspektiv har förståelsen och intresset för frågan ökat. Det finns inte så mycket forskning inom området sex- och samlevnad i grundskolan och framförallt inte i årskurs 4-6. Det i samband med att undervisningen i svensk skola ska vila på vetenskaplig grund visar att behovet av vidare forskning inom sex- och samlevnad är stort. Det hade därför varit intressant att följa vidare studier inom ämnet för att se hur man kan arbeta vidare med dessa frågor på ett framgångsrikt

sätt. Att ta del av hur skolor och skolpersonal arbetar för att inkludera alla elever, oavsett sexuell läggning, skulle vara ett sätt att forska vidare i ämnet. Att göra lärarna själva medvetna om hur påtaglig den heterosexuella normen är kan leda till en positiv förändring och det kan bli en nyckel i det fortsatta arbetet med att inkludera och normalisera alla elever och framför allt hbt-ungdomar.

Referenser

- Arvola Orlander, A. (2011) *Med kroppen som insats: diskursiva spänningsfält i biologiundervisningen på högstadiet*. Diss. (sammanfattning) Stockholm: Stockholms universitet
- Bengtsson, J. (2013) *Jag sa att jag älskade han men jag har redan sagt förlåt för det: ålder, genus och sexualitet i skolans tidigare år*. Linköping: Linköpings universitet
- Bolander, E. (2009) *Risk och bejakande: sexualitet och genus i sexualupplysning och sexualundervisning i TV, Department of Behavioural Sciences and Learning*, Linköping: Linköpings universitet
- Bäckman, M. (2003) *Kön och känsla: samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet*. Diss. Stockholm: Univ., 2003. Göteborg.
- Centerwall, E. (2005a) Med moralen som styrmedel – historiska perspektiv på sexualupplysning (s. 25-33). I A, Nilsson,. (Red) *Hela livet 50 år med sex- och samlevnadsundervisning*, Stockholm: Axelsson & Häggström
- Centerwall, E. (2005b) Obligatorisk sexualundervisning – perspektiv på tre handledningar (s, 35-45). I A, Nilsson,. (Red) *Hela livet 50 år med sex- och samlevnadsundervisning*, Stockholm: Axelsson & Häggström
- Eriksson Barajas, K., Forsberg, C. & Wengström, Y., (Red) (2013). *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap: Vägledning vid examensarbeten och vetenskapliga artiklar*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Gilje, N & Grimen, H., (2007) *Sambällsvetenskapernas förutsättningar*, Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB
- Högskolan Dalarna,. (2015a) *Summon*. Högskolan Dalarna. Från: <http://du.se/sv/bibliotek/Soka--anvanda1/Hjalpsidor-for-sokfunktionen/Sa-soker-du-i-Summon/> Hämtad: 2015-12-02
- Lennerhed, L., (2002) *Sex i folkhemmet RFSUs tidiga historia*, Södertälje: Gidlunds förlag
- Libris,. (2012) *Utforska*. Libris. Från: http://librishelp.libris.kb.se/help/explore_swe.jsp?redirected=true&pref_is_set=&textsize=&contrast=&language=se Hämtad: 2015-12-02
- Lundin, M., (2014) *Intwiting queer ideas into the science classroom: studying sexuality education from a queer perspective*, Kalmar: Linné universitetet
- Olsson, H., (2015) *Sexualundervisning i skolan*. RFSU. Från: <http://www.rfsu.se/sv/Sexualundervisning/Amnen/> Hämtad: 2015-11-20
- Riksdagen,. (2010) *Skollagen*. Riksdagen. Från: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/?bet=2010:800#K10 Hämtad: 2015-12-08
- Rothing, Å., & Bang Svendsen, S H., (2010) *Homotolerance and Heterosexuality as Norwegian Values*, Journal of LGBT Youth, volym 7, nr 2 (s. 147-166)

- Scott Duke, T., (2011) "*Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Youth with Disabilities: A Meta-Synthesis*", Journal of LGBT Youth, volym 8, nr 1 (s. 1-52)
- Skolverket, (2011) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, 2011*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket, (2013) *Sex och samlevnadsundervisning i grundskolans senare år Jämställdhet, sexualitet och relationer i ämnesundervisningen Årskurserna 7-9*, Stockholm: Skolverket
- Skolverket, (2014) *Sex- och samlevnadsundervisning i grundskolans tidigare år Jämställdhet, sexualitet och relationer i ämnesundervisningen Årskurserna 1-6*, Stockholm: Skolverket
- Socialstyrelsen, (2015) *Att främja hbtq-personers lika rättigheter och möjligheter Förutsättningar och exempel*. Socialstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsens skrifter, (2010:2) *HON HEN HAN En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*. Stockholm: Lenanders Grafiska AB
- Vetenskapsrådet, (2010) *Forskningsetiska principer inom humanistisk samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet. Från: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> Hämtad: 2015-12-10
- Wallin, A., Andersson, B.,(Red) (2012) *UNDERVISNING I SEX OCH SAMLEVNAD ETT IDÉMATERIAL*, Göteborg: Göteborgs universitet